

บทที่ ๑

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามประเพณีโบราณ สถานที่สำคัญจะมีคนรักษาประตู เช่นประตูเมือง ประตูวัง เรียกว่า นายทวาร ในขณะที่วัดวาอารามหรือศาสนสถานก็มีผู้ดูแลรักษา แต่แทนที่จะเป็นคนอื่นเฝ้าก็ทำเป็นรูปเทวดาไทยบ้าง จีนบ้าง คติโบราณถือว่าพระอินทร์ เป็นผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา ฉะนั้นทวารบาลตามประตูวัดและโบสถ์วิหาร จึงเป็นเทวดาที่ถูกสมมติว่ามาขึ้นพิทักษ์พระพุทธเจ้า (พระประธาน) รูปเทวดาที่เป็นทวารบาลแบบไทย จึงถือพระขรรค์ยืนอยู่ที่ประตูทั้งสองบาน

ต่อมาภายหลังรูปแบบของทวารบาลได้เปลี่ยนไป เช่น ในสมัยรัตนโกสินทร์(รัชการที่ ๓) นิยมนำตัวละครสำคัญของจิ๋ว มาเขียนเป็นภาพประดับตามบานประตู และบานหน้าต่าง ซึ่งพบที่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดบวรนิเวศวิหาร มีภาพตัวละครสำคัญในเรื่องสามก๊ก อยู่ที่ บานประตูและบานหน้าต่างพระวิหารเก๋ง เป็นไปได้ว่าในสมัยนั้นเรื่องสามก๊ก เป็นเรื่องที่คนรู้จักกันมากที่สุด ในคติความเชื่อของจีนเล่าถึงต้นเหตุที่เขียนรูปทหารเอกไว้ที่ประตู กล่าวถึงว่าพระถัง ไซ้จงฮ่องเต้ (หลี่ซีปิ่น) แห่งราชวงศ์ถัง ทรงประชวร มีปิศาจพญาล่องอ้อมมารบกวนอยู่ทุกคืน ทหารเอก 2 คน คือซันชกโป๊และอวชชิ่ง จึงรับอาสาเฝ้าพระทวารห้องบรรทมให้ ปรากฏว่าปิศาจ ไม่มารบกวนอีก พระเจ้าถังไซ้จงจึงทรงเกรงว่าจะเป็นการสร้างความลำบากแก่ทหารทั้งสอง เพราะต้องอดหลับอดนอนอยู่หลายคืน จึงรับสั่งให้เขียนภาพทหารเอกทั้งสองไว้ที่บานพระทวาร โดยเขียนให้แต่งตัวสวมเสื้อเกราะมีอาวุธเตรียมต่อสู้เต็มที่ ปิศาจก็ไม่มารบกวนอีกต่อไป จึงเกิดเป็น คติเขียน มังจีน หรือทวารบาล ตั้งแต่นั้นมา

ตามเรื่องเล่าข้างต้นนี้ อาจจะเป็นต้นเรื่องของการเขียนรูปทวารบาลที่เรียกกันว่า “เซียวกาง” สันนิษฐานว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ นิยมนำศิลปะจีนมาประดับตามวัด รูปทวารบาล จึงได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปทางจีน คือ แต่งกายแบบไทย แต่ถืออาวุธแบบจีน เช่น ถือง้าว ถือสาม ง่าม และที่สำคัญคือมีหนวดเครายาว ซึ่งเป็นลักษณะของจีน

เมื่อกาลเวลาผ่านมาถึงปัจจุบัน คติความเชื่อเหล่านี้ ก็ยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบของทวาร บาลที่เป็นยักษ์ มนุษย์ อมนุษย์ หรือรูปสัตว์ต่างๆ เช่น สิงโต ช้าง เสือ นาค และมังกร โดยจาก รูปแบบของทวารบาลที่ปรากฏบนบานประตูทางเข้าศาสนสถานในสมัยอยุธยาจนถึงสมัย รัตนโกสินทร์ รูปแบบทวารบาลและคติความเชื่อที่ปรากฏบนบานประตูน่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลง

ด้านรูปแบบและความเชื่อที่มีนัยแฝง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเป็นที่มาของการศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบทวารบาลไทย – จีน สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) กรณีศึกษาวัดสุวรรณารามและวัดราชโอรสาราม

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบทวารบาล ในสมัยต่างๆ นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีพัฒนาการและคลี่คลายไปมากน้อยเพียงใด
2. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบศิลปะของทวารบาล ที่พบในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) แบบไทยประเพณีและแบบพระราชนิยม
3. เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดที่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อในการสร้างทวารบาล

3. สมมติฐานในการศึกษา

คติความเชื่อและรูปแบบทวารบาลไทย – จีน สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) กรณีศึกษา วัดไทยประเพณี ณ วัดสุวรรณาราม และวัดพระราชนิยม ณ วัดราชโอรสาราม อาจเป็นไปได้ว่ามีคติความเชื่อที่คล้ายกันสืบต่อมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบในสมัยต่อมา

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงคติความเชื่อของทวารบาลที่ปรากฏการสร้างในสมัยอดีตจนถึงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓)
2. ทำให้ทราบถึงรูปแบบศิลปะของทวารบาลในแบบไทยประเพณีและแบบพระราชนิยม สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) ที่สร้างในสมัยเดียวกัน
3. ได้เห็นถึงลักษณะความเหมือนและความแตกต่างกันของทวารบาลในสมัยต่างๆ
4. ได้ทราบถึงอิทธิพลของลวดลายและคติความเชื่อที่ปรากฏแฝงอยู่ในรูปศิลปะทวารบาล
5. เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะที่มีคติความเชื่อในรูปแบบศิลปะอื่นๆ ที่มี ความสัมพันธ์กับทวารบาล

5. ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบทวารบาลที่ปรากฏบนบานประตูสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) ในพระอุโบสถ โดยศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะงานจิตรกรรมไทยประเพณีและแบบพระราชนิยม วัดสุวรรณารามและวัดราชโอรสาราม

6. วิธีการศึกษา

1. ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลตามสถานศึกษาต่างๆ และทบทวนผลการศึกษา การวิจัยที่มีมาในอดีตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและรูปแบบทวารบาล
2. เก็บบันทึกภาพรูปแบบทวารบาลสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๓)
3. นำข้อมูลที่ได้ทำการค้นคว้าและบันทึกรวบรวมไว้มาประมวลแล้วนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับวัดที่สร้างร่วมสมัยในรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๓)
4. สรุปผลที่ได้จากการค้นคว้า รวบรวม และนำเสนอเป็นผลการศึกษา

7. ระยะเวลาในการศึกษา

ระยะเวลาในการศึกษาประมาณ 4 เดือน โดยเริ่มทำการศึกษาดังแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 แบ่งเวลาทำการศึกษา 3 ระยะ

ระยะที่ 1	รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสำรวจภาคสนาม 1 เดือน
ระยะที่ 2	ประมวลผลข้อมูลและทำการวิเคราะห์ 1 เดือน
ระยะที่ 3	จัดเรียงเนื้อหาสาระเพื่อนำเสนอผลการศึกษา 2 เดือน

8. แหล่งข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการค้นคว้าหาข้อมูลที่เป็นข้อมูลเบื้องต้น และข้อมูลที่เป็นส่วนประกอบเพื่อหาผลสรุปในการศึกษา จากสถานที่ต่างๆ เช่น ห้องสมุดต่างๆ
2. แหล่งข้อมูลภาคสนาม จากการออกสำรวจพื้นที่จริง คือวัดสุวรรณาราม และวัดราชโอรสาราม ตลอดจนพื้นที่อื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา